

Paragrafi vrdira Tobolca

Prepostavni gorske općine ili gornik biše onda Franjo Sedenić a čuvar gore ili vrdir Miško Tobolac.

Kako je Miško Tobolac došal do toga imena, toga vam ne znam povidat, ali moj ded mi je povidal, da je bil vridan toga smišnoga naziva.

Bil je nepopravljiv potepuh. Tri dane je delal, je-dnoč kod ovoga a onda kod onoga gazde, a četire da-ne je ležal na truhu pod slivom. A i kad je delal uvek je nek za tanji kraj grabil, da se ne pregrabi. Ter i najbolji ljudi u selu nisu znali niti toliko dobra od njega, kot je črno pod noktom, odlag da je svoju staru majku zaistinu ditinski ljubil. No tako daleko već nij dosigala njegova ljubav, da b' se bil i za nju skrbil.

Konačno se je ta Miškin stališ i selskomu sucu zamiril ter je prosil gornika, da ga sredi za vrdira u goru. I gornik ga je sredil. Ravno na Lovrenču, kad su gorske čuware metali.

A gorski vrdir, to je bil onu dob velik red, zvana-redna čast, ka je htila pripast samo človiku poštenja-ku. Ali kako je mogal i Pilatuš zajt u Veru Božju, tako je došal i Tobolac u vinogradske čuware. Mo-rebit, da se popravi i nastane poštenim človikom, mislili su i sudac i gornik.

Ali čuvar gore moral je znati i regule gore, naime ona pravila, ka je gorska prepostavnost stavila lipo u paragrafe i trikrat u letu oglasila.

Kad ali Miško nije poznaval niti jedno hrvatsko slovo, ar je i u školi, kad je htio uopće doći, već nek pod škamljom nego na škamlju sidil, poslali su ga k školniku na nauk. A ov je bil oštar človik ter mu je zabil u četernajst dani svih sedamdeset artikulušev ili paragrafov gorske prauđe u glavu. Pak su mu obisili na ramen jednu staru pukšu, s kom su još nekada na Turke striljali i jednu kožnu torbu za vrat; a Miško si je odrizal u plotu i jednu glogovu baticu pak se j' otpravil u goru za čuvara.

I pasal je tamo, u goru, med zeleno trsje i ptice pevačice. Pohadjal je med njimi u svojoj silnoj krljači i srakinjim perom kot kakov bajoslovni princ ili kraljić iz povidajke. Namah je znal vse ptičje jezike i jačke ter si je cel dan samo fućkal i jačil. A ljudi, osobito dica, su ga rado slušali. Samo gornik mu je pregovaral neka ne fućka ujedno preda se, ar tako nikad neće nijednoga tolovaja ulovit.

No više nego na svoje muzikalno znanje bil je gizdav naš Miško na svoje paragrafe, ke je bome bolje znal napamet nego desetere Božje i petere crikvene. I joj je bilo onomu, ki je u čem pogrišil proti njim.

— Ča ne znate, da se na mladu nedilju ne smi cel dan u goru? — urupil se je na dičake, ki su došli tamo škoruše (neka vrst sada) trest. — Paragraf 3! 48 novac kaštige! — zagrmil je još jače na nje. Ali dičaki su znali bolje bižat neg Tobolac; a dokle bi si bil on pukšu nabil, bili bi zašli u Rim.

— Glejte, da domom zajdete! — upomene opet jednoč druga tetu Martu, ka je još pri škuri fufnjala u trsju. — Ar vas moram za četire novce kaštigat. Vi ste jur stara baba ter bi mogli znat, da se po Zdravoj Mariji već nigdor ne smi u gori zadržavat. Tako veli paragraf numero 2.

— No no, nek ne tako z visoka! Pak neka človiku veljek glave znet, ako se ku minutu zabavi — odbriznula mu je Marta, ali si je obisila odmah korbiću za vrat.

Da bome, s Tobolcem se nije bilo dobro šalit, ar je bil oštar i pravičan. Nikomu ništ nij zagledal, odlag nosećim ženam i divojkam za odaju, ali to je i zakon sam tako prepisival.

— Katica, sad sam te jur dvaput ulovil, da si si na susedljevom jabuke kinula — rekal je ljubeznom oštroćom snažnoj Gazdinoj divojki. — Ali po treći put te moram kaštigat. Paragraf 21.

Tako je Miško Tobolac vršil svoju službu. Gornik ga je hvalil a i ljudi su se vred ubiknuli na njega, i on je postal za goru ono, ča je bila onu dob luć (svića) za stanje. Vsagdir je svitil svojim znanjem paragrov i svojom pravičnoćom.

Samo dedu Merti je bila Tobolčeva poštenost sumnjiva. On je gledal u Tobolcu uvek nek onoga bivšega selskoga ništvrjednaka. I vsenek je htio, kad je bil govor o Tobolcu, samo mahnut: E, iz kucka nigdar ne će bit slanina.

A ded Merte biše onu dob najproštimaniji gazda i vinogradar u celom selu. Jur je imal daleko prik sedamdeset let na hrptu, ali još je bil vsako protuliće prvi u gori a i u jesen je odlazil poslidnji. Do-

šal je uvek na cel tajedan, samo prik nedilje je išal domom u selo zbog Božje službe.

Imal je lip velik pčelinjak pod slivljem u svojem vinogradu a u njem vsega dobroga, ča je bilo po-tribno, da mu duša uvek friška ostane a telo ne pogine. Slanine, šunke, ukadjenih kobasic i pravoda vrč vina. Ali mer mu je i cvalo lice črljeno kot roziča. Za svoje pčelce se nij mnogo maril. Ti bi bili mogli svoj med i na susedljevo nosit; ali na vinograd i delaće si je jako skrbil.

Rekoh, ta ded Merte nije mogal trpit Tobolca. Osobito tvrdo mu je ležal u želucu od onoga vrime-na, kad mu je Tobolac preštal jednoč na glavu osamnajsti paragraf gorskih pravil, polag koga se vsaki, ki u vinogradu zapsuje, kaštiga s 44 novci, od kih dostaje crikva 40 novac a vrdir četire novce.

— Ter ti ćeš mene zavraćat, ti mačkotar ti! — prasnul je vas črljen od srama ded Merte na Tobolca. — Prije si tvoju črnu dušu operi, onda otari moja usta! Ti cigan!

— Paragraf numero sedamnajst! Jedan dukat kaštige, dede Merte, ča ste čuvara gore uvredili — odbrusi mu Miško srčeno.

— Ej ti tolovaj! Pak ćeš me još dalje učit? Sada ali glej, da mi zgineš spred očiju, ar! ... — zaviknul je ded Merte i zahustil jedno držalo od motike. I skoro mu se j'spružilo u ruki. Ali Tobolca je bila jur zemlja požrknula ...

Došla je trgradba.

Vse je bilo radosno uzbudjeno, ar biše to leto ču-da i dobroga vina.

I Miško Tobolac je imal pune ruke posla. Rizal je verno i savisno na palice rovaše (zarize), da koliko

vidar će jedan i drugi gospodar dostat, ar od vidra dobiva čuvar gore po jedan novac.

Ded Merte je takaj išal od kade do kade i računal. Dvisto vidar ču ga lako natrgat, brojil je u sebi. A to je zlamenovalo, da će bit vrdiru dužan dva dukata. I on bi mu je bil dal, ar skupnjak nij' bil, ali prije nego ga je isplatil, bil bi se vsejedno malo fan-til nad njim i rado dokazal svojim tovarušem, da Tobolac nije još svlikal čisto svoje stare kože, nego da se u njoj shranja još ništvrjednjak.

A k tomu, da tako zločesto misli od vrdira, imal je Merte još i jedan osebujan uzrok.

Bil je naime još pred trgradbom opazil, da mu one dobre ukadjene mesne kobasice, kih je imal uvek u pčelinjaku u nekoliko pari, prebrzo sfaljuju. Još nij htill jako načet jedan par, jur je htill bit i na kraju.

— Ovo nek ta Tobolac more bit! — sinulo mu je kroz glavu. Ali od tata nikad niti sleda.

Kad se je pak trgradba zvečega svršila, on je još ostal u pčelinjaku. Da pčele poshranja za zimu, rekal je Tobolcu, kad ga je ov jednoč opomenul, da se more sada i lako razhladit.

No ali nisu bile Merti pčele u glavi, nego je vse dane mudroval, kakovu lečku će tolovaju podmetat. I pokidob je bil duhovit človik a i šali priklonjen brzo je izmudroval.

— Ti Miško — rekal je vrdiru jednoga večera. — Oglej se nočas koč i na moj pčelinjak; ja ču skočit u selo, da se zračunam s svojimi delaći. Jutro sam jur opet ovde.

— Morete mirno pojt, ču ja merkat — će Miško. Ali nij prošal ded Merte u selo, samo do devetoga

vinograda a odanle se je u škuri ukral najzad u svoj pčelinjak.

Kad je otprl vrata: Miško Tobolac sidi na starom kanapetu ter se gosti. U ruki mu pol metara dužička kobasica i kus kruha a uza njega vrč vina.

— Aha! Imam te, ti vražji sine! — prasnul je na njega Merte. — Ter ti si imal vsenek gustar na moje kobasice!?

— Joj, dede Merte! — zdrhnul se je Tobolac i duša mu je od straha zašebetala u telu. — Ja sam nek kanil očistit ove kobasice. Mrvunci su na nje došli.

— Da, mrvunci! . . . Vuki i medvidi, reci! Da ti budem laglje veroval . . . A sada reci, ti farizejuš: koliki paragraf je na to, kad gdo kobasice krađe u vinogradu?

— Na to nij paragrafa, prosim vas lipo, dede Merte! — drhtal je siromah Miško.

— Ako ga nij, onda éu ti ja jednoga zdiktirat! Čuj! Paragraf 71. Ako si gdo u vinogradu tudje šunke ili kobasice posvoji, dobiva na nepoštenu stran njegovoga tela deset šib, po prvi put na hlače, po drugi put na gaće. Ako je isti tolovaj sam čuvar gore, onda neka mu se odmiri duplo! Si me razuml? — zaviknul je Merte oštro sudačkim plasom. Ali sada, kad je vidil, kako mu se je ugodalo Tobolca ulovit i splašit, već se nij mogal u svojem zadovoljstvu držat, da se malko ne nasmiši.

— Da, razuml sam — rekal je Tobolac još uvek u velikom strahu. No, kad je ulovil ta svitli trak dobre volje u očima svojega suca, veljek se je počel s njim i pogadjat.

— Dragi dede Merte, budite milostivni. I neke

me čisto ubit. Dvajset palic još ni vaš konj ne more zdurat.

— Dobro! Ako ne ćeš podnest mojega paragrafa, onda te neka gornik sudi.

— Marijajožef, nek to ne, dede Merte! . . . Prije me vi nute! . . . Ali dragi dede Merte, par punktov mi vsejedno otpustite od toga vašega paragrafa. Kad tako dobrih kobasic u celom selu, ne, u celoj varmedji nij kot su vaše.

— No, ne marim. Na to konto, ča si moje kobasice tako pohvalil i pokidob si bil zbog njih u velikom skušavanju, éu ti otpustit polovicu . . . A sad van, pod slivlje . . . Daj tu glogovu baticu . . . Spri-gni se dobro i zgrabi se za slivu, da mi ne ujdeš . . . Tako, sada . . . Jedan . . . dva . . . tri . . .

I tako mu ih odriže s čvrstom rukom deset.

Ali potle bi bili mogli Tobolcu vse zlato kineskoga cesara zručit. Ne b' se ga bil dotaknul.

Majkin testamenat

Već je na peti tajedan, da udovica Palona nij ostavila stelje.

Pravoda, ona je jur duglje vrime bolesna, a uz to i stara, nešto prik sedamdeset. No, do Male maše je još išlo nekako; još se je mogla vsaki dan na par uri stati, prošla je katkada i u crikvu i pomagala doma snahi pri kuhanju. Ali onda, kot da su najednoć odrizali: izgubila je vsaku želju za jilom i usled toga počela je naglo odnemoćati. Pak je odlegla i već se nij digla iz stelje.

Od tada je zadnja hiža kod Paloninih uvek zaškurena. I zaman kukujca jesensko sunce uz plahiticu na malom obločicu nutar u hižicu, bolesnica ga već ne želji, nit mu se veseli.

Ali danas se na nje izmučenom, istrošenom licu, ko mirno spava, igra tih i blažen smihuljak.

A to je od zadovoljstva, da je ipak dočekala svojega najdražega, dosada izgubljenoga sina, Joškaca.

Da, ta Joškac je danas dopodne došal, iz Budimpešte. Pravoda, on već nije kakov dičak, komu bi to ime, Joškac, pristajalo; nego odrašćen človik, u punoći svoje muške snage. Ali majka Palona nij imala ni prilike, da ga drugačije nazivlje, ar ga jur već od trideset let, otkad joj se je izmaknul s krila, nij niti vidila.

No, danas joj se je konačno pokazal. I u prvi mah skoro nij znala, koga ima pred sobom, kad je stupil k nje stelji jedan dobro izrašen, zdrav i snažan muž u finoj gospodskoj prateži . . . Ali onda je nek zavrisknula: Jošac moj! — pak ga je objamila, ča je nek mogla svojim staračkimi, slabuckimi rukami, a potom je odmah pala najzad na vankuš i potle još podjednó spava. Ta nagla i neočekivana srića ju je na čas premorila.

A ta veliki Jošac sada sidi uz majkinu postelju i promišljava. Lakte je podbočil na kolena a bradu u ruke i tako smira preda se. Od časa do časa digné oči pak se ogleda po maloju, siromašnoj, ali urednoj hižici . . . Da, ovde, u ovoj tesnoj sobici se je odigral žitak njegovoga ditinstva. U njoj je još vse onako kot je bilo onda, pred trideset i nekoliko leti. Samo mu se čini, kot da se je hižica potle još jače stisnula, i vse, ča je u njoj, stol, ormar, stelje i vse kot da je mnogo manje, nego onda, kad je bil mali.

Ovde, na ovom tlu, — onda ono još nije bilo podaskano — se je zabavljaj i drapal u dugih zimskih večerih sa svojim bratom Ivanom i sestricami; a stariotac, ki je uvek na onom kofancu sidil, držal je red med njimi i dilil pravicu. Tamo opet, za pećom, onde su čučali vsi u adventu i zbrajali ter ščekivali, ča će komu mali Jezuš donesti. A ono u kutu nad kofancem je htilo uvek visiti božićno drivo. I sada je još onde čaval i kus vrpce na njem . . . Istina, to božićno drivce je bilo onda prilično ubogo; samo nešto jabuk, pozlaćenih orihov pak ko-to črljeno licitarsko kolce je visilo na njem. Ali on se onda, na Sveti večer, vsejedno ne bi bil minjal ni s jednim

kraljevskim sinom, tako blaženim se je čutil onih par uri . . . A ni potle nije bil već nikada tako istinski srićan. —

Nazadnje se pak njegovo oko opet jednoč zaustavi na majkinom licu. Ona je još uvek spavala i teško uzdisala. Katkada bi u snu i mučno zastenjajala, i onda joj se usnice kot u neizmernoj boli iskrivu.

A Jošac ju gleda. Gleda to postaralo i od muke potanjalo lice s modrimi usnicami i diboko upalimi očima . . . I polako-polako mu se u polumraku hižice oživi pred očima ona prvašnja njegova majka, majka njegovoga ditinstva: mlada i punoga obraza kot zrela čerišnja. Ah, kako je ta majka bila friška, sveža. Kako je delala i skrbila za nje, šestero; kako je po danu letila, brza kot ptica, po polju i vinogradu. A u zimskih večerih je ovde, nasred hiže siledila uz prelac i prela ter frkala to pavismo, a on, Jošac, bi joj zglasa štal iz Kalendara ili iz Žitka svecev . . . Pri tom se je večkrat dogodilo, da su se njegovi oči bili jur zdavno zaprli i glava mu ležala na knjigi, a i ure, — glej, te stare ure još uvek idu i tukeću! — i one su bile jur otukle jedinajest, kad je prelac još vsenek veselo išal i zveketal svojim jednakim, monotonim glasom . . . Onda ga je majka nek zgrabila i povalila u „šupetljin“ (podsteljicu), pak je još stisnula lampuš, da ne troši toliko petru-lja, i dalje gazila svoj prelac, doklegod i njoj nisu, onako po polnoći, pale ruke u krilo . . . Tako se je ta majka mučila i trudila za nje, dicu, dok je otac u tudjini zasluževal potribne krajcare za malo go-spodarstvo, ko se je leto za letom lipo povećavalo . . . Dabome, još nisu bili vsi ni iz škole izrasli, kad je

ona jur imala vse domaće platno i belo rublje natkano i pripravnno za dičake i divičice, za onu dob, kad se budu ženili i udavali.

No, on, Jošak, od vsega toga nije mnogo dostal. Ali to nij bila majkina krivica, ne! Ar kad je nastala ta zadnja hižica za šestero dice jur pretesna, — prva hiža je bila samo za ormare i steljnu pratež — on je, stoprv trinajst let star, otišal s majkinim križem na čelu i svetom vodom na obrazu u veliki svit, i od tada se već nije povratil domom, do danas . . . Ne zbog nehaja prema domaćemu ognjišču. Ah, ne! Ar nek samo Bog zna, kolikoput je željil, kad je onako na sami ležal kade na tvrdoj steljici, da bi ga kakova čarobna, nevidljiva ruka digla i presadila u mili kolobar svojih domaćih, i da bi nek jedan-jedini put mogal pogledati u ljubezno lice svoje matere. Ali do toga nije već nikada došlo. Ar kot je bil on pravo majkino dite, marljiv i skrban a uz to i otvorena za svit, vred ga je struja varoškoga života sobom zgrabila i nosila vse dalje ter dalje . . . U Šopronu je u jednoj maloju krčmici naučil nimški i madjarski jezik i nastal konobar (keljnar). Kad se je ovde izučil, prošal je u Beč, a odavljje ga je neki slučaj hitil u Zagreb. I od onda već nije prestal da putuje ter iskušuje svit. Kot ki ima kreljute, tako je letil s jednoga varoša u drugi, iz manjega u večí, iz Beča u Berlin, Paris i London. U leti je služil u glasovitih kupališčah na belgijskoj ubrovi ili na francuskoj Rivieri, a u zimi se je dal u hotele na švicarskih Alpah, kade su se sastajali najbogatiji i najotmeniji športashi-planinari sveta.

Medutim se je ne samo njegova glava punila vsa-

kakovim stručnim znanjem u gostilničarstvu, nego i njegova mošnja nastajala je od leta do leta vse deblja. A kako je ona rasla, tako je rasla i njegova želja, da si nagradi još već i postane samosvojnim gospodarom. Istina je, da nije nikada, ni u svojih najobiljnijih letih zaboravil svoga doma, i večkrat, bi ga, kad je brojil i skupadaval svoje pineze, uložene u raznih bankah, srce nukalo i nagovaralo, da pošalje nešto i domom, svojim roditeljem, ki ravno sada odavaju svoje četire kćere, a to bome teško ide s tako maljenoga gospodarstva; ali pamet mu nije dala. Ne zbog skuposti; ali ona mu je govorila, ča je jur tolikokrat čul u svitu: vsaki človik je sebi najbliži rođjak. Ter nikad nisu vidili doma od njega izdašnije pomoći, izvan ča je poslal ocu i materi za vsaki Božić po jedan zlati. No, njegova mati ni toga nije iskala od njega. Ona je uvek nek jedno ponavljala u svojih pismih: Sinak, hodi domom, da te vidimo, dokljek smo još živi! . . . A on bi joj vsakoput odgovoril: Dojt ću, majka, dojt ću, ali stoprv, kad budem svoj vlašći gospodar! . . . Njegova mati toga nije razumila; ali on je poznaval ljude. Znal je, da bi mu vse selo zamiralo, kad bi se po tolikom potipanju po svitu vratil najzad još uvek nek kot tudji sluga, a ne kot samostalan človik. Da, samosvoj i bogat! To je ime, ko pred svitom valja.

Nut, ta cilj njegovoga života i nastojanja se je lani i obistinivil. Kupil si je u Budimpešti velik hotel, pak se je i oženil. I upravo je bil pri tom, da ga po svojem ukusu uredi, a potom da pozove svoje roditelje k sebi, da se kod njega ispočivaju od muke svoga napornoga težačkoga žitka, kad ga je s doma

dostigla vist, da mu je otac jur pred leto dan umrl.
A sada mu je brat Ivan javil, da i majka leži na smrtnoj stelji. I nato je došal danas domom.

Ah, ča bi on vse dal, kad bi mogal sada ovoj svojoj umirajućoj materi uljiti novu moć i nov život! Pak ju zgrabiti na svoja krila ter ju odnesti k sebi. da joj bar nek jedno jedino leto ugođi i naplati, ča ga je odgojila i svojom molivom sprohadjala kroz vas život . . . Ali kad ju ovako gleda, bledu i istrošenu do kože i kosti, vidi, da je jur vse zaman.

Pri toj misli mu još dible pade glava u ruke; ter nek sidi uz majkinu stelju kot prilika skrušenoga pokajnika, i sočnimi očima bulji preda se . . .

U to bolesnica diboko uzdahne i otvori oči; pak se okrene k sinu i sprogovori tankim, izmučenim glasom:

— Joškac, si još ovde?

— Da, majka! Tribate ča? — skoči on poslušno k njoj.

— Ne, ne tribam ništ . . . Nek ništo bih ti rada povidat.

— No, povite, majka!

— . . . On vinograd, znaš, on va sridnujoj gori . . . ta je tvoj . . . Toga sam tebi ostavila.

— Ah, majka! Čemu?

— A da budeš znal, da si i ti moj! — izustila je starica ganućem, pak joj se je glas zadrgnul u grlu i na časak nije mogla ništ sprogovoriti.

A Joškac je stal uza nju, dirnut do dna duše od tolike ljubavi svoje matere. Ali u sledećem hipcu poljalo je opet njegovo lice rumenilo iskrenoga str-

na nad tim nezaslužnim jerbinstvom ter je počel žestoko pregovarati:

— Ne, majka! . . . Ja si toga vinograda ne morem zet! . . . Ja si ga nisam zaslužil.

— Vsejedno . . . Neka ti bude na spominak.

— Na spominak?

— Da, kot spominak na tvoje ditinstvo . . . Ča ne znaš već, — govorila je sada bolesnica živahnije i neobičnom toplotom u glasu, — kako si kot dite uvijek rado prebival va njem? . . . Onde, va tom vinogradu je ono Božje drivece, ko si tako skrbno gajil; a ona čerišnja-bilica, s ke si najradje jil . . . Pak i va tom vinogradu si ti zadnji put ukapal s manom, prlje neg si prošal po svitu . . .

— Da, majka, to vse mi je i danas jako drago . . . Ali vsejedno: Ča ću ja s takovim malim vinogradom, kad imam doma vsega dost; kad mi stoji već vina va pivnicah, neg ča ga ovde va celoj sridnujoj gori urodi . . .

— Da ča ćeš s njim? — odvratila mu je mati ter se nadigla u stelji. — Glej, ja ću ti povidat . . . Ti si nemer jur čuda skusil i vidil va žitku, ali ja sam još već. I znam, da se more vse to tvoje imanje i bogatstvo, ko si si krez duga leta s teškom mukom spravil, čez leto dan, a još i va jednom jedinom danu nek najednoč rastalit va tvojoj šaki. I onda si opet ta isti siromah, ki si bil, kad si iz doma prošal . . . Pinezi su, sinak, jako zeći; oni sfaljuju kot i vino va lagvu. Ali zemlja ostaje . . .

— Vse to je prava Božja istina, majka, ča vi velite . . . Ali ja još vsenek ne znam, ča ću započeti ovako s daleka s tim mojim vinogradicem?

— A prepustit ćeš ga dosljek tvojemu bratu Ivanu . . . Neka ga on dela . . . A ti ćeš, kad te bude volja, dojt kadakoč domom ter ćeš se ga napit, toga svojega vlašćega, domačega vina . . . Pak nazadnje, ako ta vinograd zaistinu ne budeš tribal, ćeš ga dat onomu od rodbine, ki ti bude med vsimi najdraži . . .

— Da, majka! Neka se tako puni vaša volja! — zdahnul je Joško dibokim uzdahom.

— Ali, sinko! — počela je opet bolesnica.

— Ča, majka?

— Sad ću ti očitovat još jedan, i to je pravi uzrok, zač ti ostavljam ta vinograd . . . Vidiš, ja ću sada vredit umrit . . . Onda će projt moja duša k Bogu, ako ju bude hila njegova milosrdnost k sebi zet; a moje telo ćedu zarovat pod zemlju . . . I tako tebi ništ ne će ostat od mene . . . Još ni kipa ne. Ar mi, selski ljudi se bome nerad moljamo, nit imamo vrimena za tako ča . . . Ostat će ti tako samo ta vinograd . . . Ali on će ti već povidat od mene, od tvoje pokojne matere, neg najlipše namoljan kip . . . Ta kus zemlje s vinskim trsjem, to je, sinak, jedna celak knjiga, va koj je popisan vas moj žitak . . . I kad ti koč-toč napametdojde tvoja mati, onda dojdidi domom i poj van, va ti vinograd. On će ti početi govorit i će ti povidat: Ovde, na ovom gruntu je delala tvoja pokojna mater čez pedeset let; na njem nij ni jedne stupaline, ku ona ne bi bila stoput ucaptala i ugazila, kad je ovde kopala, vezala, rizala i trgala. Ovde je ona dostajala žulje na rukah; simo, na vu zemlju je curil nje pot; i ovde, na ovom kusu zemlje je ona ostavila svoju mladost, svoje moći i svoje zdravlje, a to vse nek zato, da odhrani

svoju dicu, i da je ne pusti jednoč praznih ruk va žitak . . . Tako će ti ta vinograd govorit . . . A to vse je istina . . . završila je starica majka i pala opet savsim iščrpljena najzad na stelju.

Tada ju je sin, potresen u celom svojem biću, srdačno zgrabil za desniciu ter ju kušnul na njoj. Njegovo lice su poljale rodne suze, i jedva je mogal izjecati riči:

— Hvalim vam stokrat, draga, mila majka!

Ali ona se je onda jur bila opet obrnula k steni i počela mučno skučati od boli.

— A kako ću vam, majka, za to vse platit? — govoril je on dalje prignuvši se prik nje. — Dajte, da vas zamem va naručaj, — nastavil je žarko i strastveno, — i odnesem k sebi . . . Da vas posadim na najlipši i najmekši stolac, ter vam ugadjam kotno svojemu rodjenomu ditetu. Da vas . . .

— Zakasnil si se sinak . . . Ne k tebi, . . . k Bogu kanim ja . . . Moli, da vred umrem . . . — šaptala je bolesnica tiho i prekidano, kot da jur govori s onoga drugoga svita. I polako ju je ponovo premoril san.

— Zakasnil sam se! — zajauknul je zdvojno Joško.

Pak se je srušil na stolac i gorko zaplakal.

Na gornici

Onako pred dvisto leti, na dan svetoga Lovrenca mučenika, postal je pred Gornikovimi jedan črno lakirani kneževski koles, a iz njega je vanstupil neki nasmijani i debeljasti gospodin, kneževski časnik.

Čim su to selska dica opazila, namah su od svih strani tamo dojurila i radoznalo gledala u toga čudnoga kočijaša u modroj uniformi sa srebernim gumbami i krasnom pernicom na kapi; a on si je ujedno nek frkal svoje guste mustaće ter im se lju-bezno nasmihoval.

No, veliki su jur znali, ča zlamenuje ta kneževski koles pred Gornikovim stanom. Ter je išlo od ust do ust po selu:

— Ferštofski oficir je opet ovde. Danas će bit gornica.

Veljek nato pojavil se je i gornik, Grgo tetac, na putnih vratih i pozdravil svoga gosta dibokim naklonom, a onda ga je otpeljal kroz brižno pomeno dvorišće u prvu hižu.

Onde je jur čekala pravica (prepostavnost) gorske općine. Kneževski časnik se je vsakim mužem ljubezno rukoval, pak se je posadil kot stari poznanac na svoje navadno mesto, k velikomu hrastovomu stolu. Uza njega su se još posadili hižni go-

spodar i gornik Grgo, pak prvi prisežnik i selski školnik, ki je obično knjige peljal.

A oni drugi kotrigi prepostavnosti, — vse kupa da i deset — umestili su se s liva i s desna na dvih drivenih klupih, lipo i ukusno nacihranih s plavimi i črljenimi ornamentima.

Bili su to vse stariji muži u svojoj slikovitoj hrvatskoj narodnoj nošnji: u modrih suknjenih hlačah i haljah (špenzarih) s velikimi gumbami, u kih su izgledali svi po redu kot pravi plemenitaši. Ali kape su im ovput sidile ne na glavi, nego na kolenu, ar tako je to potribovala regula gornice. Njihova lica izraživala su samosvist i svečanost kotno lica ljudi, ki znadu, da im je dana moć i oblast nad celom selskom gorom. Ali ako im je človik pazljivije pogledal pod brke i u vedre, dobroćudne oči, mogal je ustvrditi, da ovi ljudi znadu ne samo ostru pravicu diliti, nego i stakalce veselo prazniti.

U to se počne gornica ili gorska sednica.

Ona se je držala polag određenih statuta krat u letu, i to na Svićnicu, na Čistu sredu i na Lovrenču. A ova na Lovrenču je bila uvek najvažnija.

Sednicu otpre gornik Grgo dignuvši se i rekavši svetačnim glasom:

— Blagorodni gospodine oficiru i poštovana pravica! Ja vas pozdravljam ovde vse skupaspravne i otpiram današnju našu gornicu va ime trojednoga Boga i našega Gospodina Jezuša Kristuša. On, komu neka bude dika na vse veke, neka nas rasviti i pelja naše današnje poslovanje tako, da va vsem, čagod nam bude predloženo, s mudrošćom i pra-

vićnošćom sudimo, i va ničem njegove svete zapovidi ne prekršimo. A sada najprvo zapovidam našemu prvomu prisežniku, neka vrši svoju dužnost.

Nato se nazvani digne od stola, zgrabi jedan veliki lanac, pak ga obisi na slimen (tram) hiže i onde tripūt obrne. A gornik veli:

— Ov lanac neka vas vse upomenjuje, da se vsaki na ovom spravišću polig artikulušev (pravil) ima držati. Ki protiv njih zagriši, on će se s lancima morat pogoditi i naloženu kaštigu platiti. Nadalje vam dozivljem na pamet, da nigdo u spravišću niti krivo govoriti niti psovati niti lagati ne smi. Ar kigod tako ča čini, on će biti, kako je pisano, kaštigan s pedeset novci.

Pak se obrne k školniku-piscu ter mu naloži, da prešte, kako je to na vsakom spravišću zapovidano, pravila gore. A školnik zname s toka i brižno razmota te, na kucinju kožu pisane i raznim pečati nakićene i potvrđjene statute ter je počne čitati: „Artikulus primus: Da Višnji Gospodin Bog . . . I tako dalje.

To je bome bilo dosta dugočasno, ar ta pravila postojū od ne manje nego sedamdeset artikulušev, ili kako bi danas rekli: paragrafov. K tomu još su je bili vsi nazoćni jur parput čuli i skoro napamet znali. Ter se i nije čuditi, da već ki starac pri tom čitanju slatko zadrmlje. A tetac Lovre Filin bi još i hrkal, kad ga njegov sused ne bi sunul pod rebro.

No, kad školnik prešte i sedamdeseti artikuluš, veljek se glave opet dignu u višak, kot i u crikvi, kad gospodin završi prodiku, ka je predugo durala, pak počne zarućjake glasiiti.

A gornik se opet stane i sprogovori:

— A sada, prlje nego počnemo naše raspravljanje, pozivam blagorodnoga kneževskoga oficira, je li imadu ča doprinesiti, zapovidati ili pregovoriti?

— Ne! Nimam ovput ništa! — javi se časnik kneza Esterhazyja; pak nastavi smiškajući se: Samo vas prosim, dragi ljudi, da se letos bolje i gorljivije pomolite Bogu i vašemu patronu, svetomu Donatu, da bi vas sladjim vinom nadarili nego lani. Ar lanjsko vam je bilo tako kiselo, da vsakoput oskumine dostanem, kad je kušam.

Njegovu opasku popratu muži s općim grohotanjem ter mu veselo i zahvalno namigivaju, ča je svojimi ričami donesal u ovo suhoparno spravišće i nešto šale.

Kad se hiža opet malo utiši, gornik se ponovo javi: — Sledi punktum prvi: Ovde je pred manom pismo našega duhovnoga oca, poštovanoga gospodina farnika. Va njem se oni tužu, da je va našem selu još sedam nemarnih ljudi, ki vse do danas nisu platili crikvi svoje goričice (desetine). Ja ću ov njev popis naprikdati selskomu slugi, da ove nemarnjake oštro upomene ter im se zagrozi, da ako do Miholje ne platu svojega duga, onda ćedu morat za letošnju trgadbdu duplo platit.

— Tako je! — odobravaju jedni muži.

— Punktum drugi! — nastavlja gornik Grgo. — Udovica Marta Fabijanić prodaje svoj vinograd u sridnjoj gori, blizu Cesaric. Ona veli, da ga je polig gorske prauđe ponudila najprvo susedom. Ali niti ovi a niti ki drugi selski človik da ga ne će kupiti. Zato bi ga prodala nikomu Gerištofcu, Juri Buriću. Pitam poštovane prepostavne, je li su upućeni, da udovica Marta istinu govori?

— Pravu istinu! — javi se tetac File. — Ja znam za ti posal; i meni je Marta ponudila ta vinograd. Ali gdo će to kupit! To je vse jur prestaro trsje, još od one Noeove dobe, ter bi se moralo skrčit i opet novozasadit. A s tim se bome ne će jedan naš človik naganjat, kad ima vsaki dost svojega trsja.

— Onda ću tako doslobodit udovici Marti, da ga proda stranjskomu človiku, ako more. Je li?

— Da, da! — mrnjaju muži i klimaju s glavami. A školnik si jur veselo riblje ruke, da će mu opet pasti ki novac u žep, kad napiše Marti kupoprodajni ugovor.

— Punktum tretí! — dalje će gornik. — Med Šimom Kosićem i Perom Matavićem nastala je svadja zbog medje va vinogradu. Zato oni prosu pravicu, da bi im se vinogradi nanovič razmirili. Ja imenujem poštovane prepostavne, Matu Biričevoga i Tomaca Perkinoga za mirače ter je prosim, da bi došli danas osam dan otpodne u dvih urah s manom skupa van va goru na mirenje.

— A zato vsaki dostajete 48 novcev! To su tri holjbe na vsaku glavu! — javi se jedan nenavidnjak, a muži se glasno nasmiju.

— Tako! S ovim sam ja i završil! — veli gornik. — Je li ima sada još gdo od poštovane pravice ča javiti ili pregovoriti?

— Da, ja! — digno se Leonard Jožin. — Kako ste vsi tolič čuli, va pedeset i drugom artikulušu stoji, da se peršona zločestoga žitka ili zločestih riči ne smi najimat va goru za delača. A ja jur vidjujem dvi leta jednu takovu peršonu muškoga spola va našoj gori, a večkrat sam i na svoje vlašće uši čul,

kako mravno psuje i grdi Boga. Ta človek se mora zignat s naše gore!

— A gdo ga najima? — pitaju muži.

— Ovde je med nami! — veli Leonard.

— Onda mu povi ime! — zapovida gornik.

— Ne ću!

— Zač ne ćeš?

— Ča se ga bojim! . . . Ovo sidi uza me! — odgovori Leonard pak se nasmihne, a muži prasn timeru u hihot.

No, ta pogodjeni ne kani poznati šale, nego se srdito skoći i namah bi se ti dva muži zgrabili za koline, kad se najedamput otpru vrata i nutarstupi — jedan fratar pak vrdi Lovre.

Nato se vsa pravica tamo ogleda, i ne zna ča da misli. Za časak je pak vsejedno gornik Grgo prvi, ki se snajde i veljek se urupi na vrdira:

— Ti nemarnjak! Ča ti ne znaš, da je tvoje mesto danas ovde na gornici? Kade si se do sada stipal?

— Prosim za oprošćenje, poštovani gorniče! — odvrati Lovre dostojanstveno i nimalo ne prestrašen. — Ja sam vršil svoju službu va gori, i pri tom sam ulovil evo fratra.

— Fratra je ulovil! — prigibuju se muži u čudu jedan k drugomu; i sada stoprv ne znadu, čedu li se smijati ili sramovati zbog svoga vrdira, lukavoga Lovre, ki je, eto, opet napravil nekakovu vragoliju.

— Pak kako se j' to stalo? — pita gornik vas zažaren vrdira.

— Nato ću vam radje ja odgovorit! — veli mladi franjevac nasmijanim licem, i stupi k stolu. — To je ovako bilo: Ja sam išal s Gerištofa prik gore simo va selo, pak sam putem jako zažajal. Rekoh kod

jedne krugljice (hruške), ću si ih par sklompataat. Ali znajući za gorsku regulu prlje sam trikrat zazval vrdira.

— Prosim, ja sam ga nek jednoć ćul! — brani se Lovre.

— Da, kad si opet kade drofnjal pod slivljem! — odsiče mu prvi prisežnik.

— No, kad mi se nigdo nij javil, — nastavi fratar — onda sam si ih nikoliko stresal; ar to nam va takovoj potribčini ni naša sveta vera ne brani. Je li je tako, muži?

— Da, tako je, tako! — odobravaju oni.

— Da, ali nato dobiži k meni ov vaš poštovani ćuvar gore ter me, pozivajući se na pravila, prosi, da ga sledim va selo do gospodina gornika . . . I nut, takko ja stojim ovde pred vami, i vi me sada sudite!

— Ču ja veljek sudit! — odgovori gornik, i oštro ošine s očima vrdira. — Ti, Lovre! — veli, — ti si nimer tvoju dužnost spuil; ali mimo toga si ti velika oslica! Si me razumil? . . . A sada se grnaj tamoz za peč! . . . A vas, poštovani duhovni brate, lipo prosimo, nekate nam zamirati zbog ove nedostojnosti našega vrdira . . . I da vidite, koliko mi pošujemo kutu braće siromašnoga svetoga Ferenca, pozivam vas, da se sedete simo med nas, a potom da nam budete gost i na vičeri.

— Hvala vam srdačna na tolikoj ljubezljivosti. poštovani gorniče! — nakloni se franjevac vedrim licem. — Ali prosim vas, nekate tako oštro suditi vašega vrdiga ćuvara. On je nek ono učinil, nač je i prisegal . . . Pak, ako je, kako se povida, nekada jeddan vrdir još i samoga Matijaša kralja, kad si je grojza otkinul, dovlikal za uho do varoša, onda ovo

moje današnje iskušenje ni za me nij kakova sramoća.

Tim se fratar posadi na ponudjeno mu mesto, a gornik sada jur opet dobre volje nastavlja sednicu i izjavlja:

— Sada sledi još odibiranje čuvarov na čas do trgadbe.

— Prosim za rič! — javi se naglo Lovre od peći.

— Još se seguraš javljat! — odbrusi mu gornik.

— Da, kad moram!

— Pak ča kaniš reć?

— A da mi morate letos tri čuvare na pomoć dat. Ar pokljek su se susedski cigani tako rasplodili, već sam ne morem zmagat s dvimi čuvari. Ili će dojt za pol manje vina va vaše pivnice.

— S toga ne će bit ništ! — zavrne ga gornik. — Nego znaš ča, Lovre? Otpri nek ti odslje bolje tvoje oči i uši, manje sanjaj pod pčelinjaki, pak su ti dost i dva čuvari!

Tim se obrne k pravici i nadalji:

— Javili su se za čuvare dva muži: Jandre Domjanić i Pave Grabčić. Ima li poštovana prepostavnost ča protiv njih?

— Nel! Oni su obadva pravični muži, ki ćeđu nam pazit na goru kot na svoje oko! — izjavi jedan od nazočnih, a drugi mu odbravaju.

— Onda su oni odibrani . . . Lovre, poj po nje!

A Lovre se skoči i skrsne. Ali kad je jur vani na veži, onde se već ne pašći tako, neg ide okolo komina i krušne peći ter zagleduje i zadahnjuje, ča se vse dobroga peče za večeru. Pak veli gospodarici:

— Nek pašći se, Kate, s tom prasetinom, aš su nu-tri veljek gotovi.

— Da se nek ti kako ne zakasniš na pečenju! — nasmije se Kate, pak ga porine na vežna vrata van

Za časak su i odibrani čuvari ovde. Onda postavi gornik na stol propelo i dvi goruće sviće, a čuvari položu običajnu prisegu i otidu.

— S ovim, — veli pak svetačno gornik — poštovana pravica, zapiram današnju gornicu. Neka višnji Bog i naš patron, sveti Donatuš, blagoslovu nas i našu goru, neka ju nadaru velikom obiljnošćom na veselje naše i naše dice . . .

A sada vas, blagorodni gospodine oficiru i moji dragi drugi, prosim, da mi budete gosti na jednoj maloј večeri.

— Ej, to j' bila sada rič! Ta je zlata vridna! Hujujuj! — zajujuće Lovre za pećom, pak rebri jur, čagod nek more, doli u pivnicu po prvi „frtalj“¹⁾. Da bome, po prvi, ar gdo zna, koliko će se ih danas ovde još popiti.

To znadu i muži ter si jur unajper nasladno frču brke, i najnajprvo zapušu svoje fajfe; a onda razdraganimi očima gledaju i gladu gornikove kćere, kako prostiraju stole . . .

I ne vkanu se; ar je gornik Grgo ne samo mudar gorski sudac, nego i neobično gostoljubiv hižni gospodar. Pak onda, mer mu i ta gorničija ča nosi! Ter je opet bila velika gozba, no samo, kako se veli, u užem okruhu . . .

Nek to se zna, da kad je noćni čuvar, Nacko, jutro domom došal, pošušljal je ženi na stelji:

— Danas je gornica opet do zore durala. A jačili su si, da se je još i krov na stanu zibal od radosti.

¹⁾ frtalj = oko 13 litarov.

Trgadba leta 1848

Na nebu, ko je bilo druga tako vedro i nas-
mijano, kružaju ovo leto vse samo črni oblaki.

A ljudi po selih skuču i jauču.
Boj je.

S ugarskom zemljom trza jur od protulića nemila
buna, a posle mlati biju se jur i krvave bitke med
Ugri i Austrijanci, a ovim pomažu i Hrvati bana
Jelačića. Njihov topot nije doprl do sada još do
našega sela, vsejedno živu ljudi jur vse vrime u naj-
većem strahu i nemiru.

Ali kad prispiju Terezije (15. oktobar), i gorski
prepostavni u nedilju pri „gmajni“ zapovid dâ na
trganje, onda se čudo stane: Kot kad se u povidajki
na jednu rič čarobnjaka začarani grad opet oživi,
tako se i naše selo najednoč probudi iz svoga mrt-
vila.

I kako ne bi?

Ar kad bude opet vina, bit će i veselja. A kad
bude već veselja, bit će manje tuge.

I veljek u ponediljak kot da je selba naroda. Ko-
lija za kolijami se brodu van u goru. Ali kako je to
sada drugačije neg kad se ide na poljel Vse je ra-
dosno uzbudjeno, a još i konji su nakinčeni šarimi
pantljini, kot da se vozu na pir. Konjari volarom
obisno dovikuju: No, hajdi, ki ćemo prije va vino-

grad! — pak pač med konje i jur su je presignali. K tomu vsemu još i ta lipi, sunčani jesenski dan! Zaista, ni sam Bog ga ne bi bil mogal lipšim stvoriti.

A stoprv u gori! Onde se ta općinska radost još jače rasplesa, i namah ječaju obadva brigi, štamperki i sridnji, od urnebesne vike.

Dica nikada nisu bila tako opačna i razuzdana kot danas, na trgadbju. Ona ne slušaju ni na zapovidi ni na prepovidi, nego kriču i krešću, ki jače ki bolje, i napravljaju svoje šalamije. Zajašu na lagve (bačve) pak se po njih doli sankaju ili s muštilji boj bojuju med sobom.

No, ni ditići i divojke ne znadu danas mirno i ozbiljno posloovati. Kot da im u žilah živo srebro biži gori ter doli. Ter bi se podjedno nek dražili i podbadali, lezgetali i štorice si povidali. I zaman je vsaka dobra rič. A kad bi im gdo htíl prodiku držati o lipom ponašanju, ta im se je danas u zgodno vrime javill! Onda si nek zajaču kakovu veselu jačku, i prodikač već ne dospene reći: Amen... I tako to ide celi mili Božji dan.

Pak i čemu na takov dan stugivati!

Nije li trgadba plaćni dan, kada gora najzatplaću težaku vse one muke, skrbi i trude, ke je kroz celo leto na nju rastrošil? Nut, još i mudri i oštri vrdir Mate kako luduje danas. Ujedno si nabija tu staru pukšu ter puca i puca s njom kot iz možara. I on se veseli, da je konac njegovoj raboti ter da more opet malo otpočinut. I neka se veseli!

Vsejedno, trgadba nije nek prosto uživanje, — kot kad se na kritofo kod svaka posadiš uz prostrti stol, pak samo jiš, piješ ter se raduješ. Nego trgadba je i delo. Lipo delo nemer i radosno delo, osobito.

kad trsje obiljno plaća, a mušt ti je sladak, da ti se prsti nek onako zalipljaju od njega. Ali za dobroga gospodaravino gradara se s trgadbom samo jedna skrb završi, a druga, veća se počinje. Ar da s toga bogodanoga soka na trsu nastane u njegovoj pivnici i dobro vino, ko svoga gospodara hvali, a človiku srce razveseli, to zavisi samo od njegove brige i skusenosti.

A naši stari oci su bili takovi brižni vinogradari. Triba je je samo gledati danas pri trgadbi. Kako vom skrbljivošćom i točnošćom mustraju ponovo svoje lati, kade, lagve i putnje, je li su zaista čiste i ne zadušljaju. A kad sin-ditić donese opet jednu putnju doli, oni vsako grojze prije dobro prigledaju, raziberu i očistu od lišća, smrada i gnjilote, i stoprv onda je počnu s muštiljom razbijati. Dokaz njihove skusenosti je i to, da na trgadbju delače dobro nahranu, da im ne počukaju najlipše grojze.

No, najveć se čuva mušt od vode. Nje ne smi ni toliko dospiti u posude, ča bi u jedan napršnjak stalo. Nato pazu ne samo gospodari, nego i gornik ter čuvari, ki ovako pri trgadbi cel dan pohadjaju od vinograda do vinograda, da bi se prepričil vsaki zlonamerni prestup gorskih pravil i regul, i da bi se ta dar Božji va uredbi, prez kvara i škode spravil domom.

Medutim se susedi ujedno dogovaraju i kušuju svoje mušte, da bi ustvrdili, je li će bit letos vino dost dobro i slatko. Nije triba njim nikakovoga mirla; ar njihov jezik bolje razibira kakvoću, kvalitet mušta, nego bar kakov umetni gradomer.

A kad se sunce jur počne nagibati, onda se vsa ta množina spravi na kola. Mladina si sada onako za-

spravlje zapeva, pak udri med konje, i vsa gora se najednoč gane. I kad človik vidi i čuje ov narod, kako se bučno i radosno brodi prema selu, mogal bi misliti, da se vozi s kakovoga kraljevskoga pira.

U takovom raspoloženju je trajala ta trgadba pune dva dane.

Ali treći dan, veljek po podnevu, pojavi se zgora na štamperkom brigu neki človik iz susedskoga sela, pak metne svoje dve šake kot trumbitu pred usta i tako zavikne med vinograde:

— Ljudi! Kod Livira¹⁾ je boj! Horpač gori!

A sridnji brig strašno odjekne i još gromovitije ponovi njegove riječi:

— Ljudi! Kod Livira je boj! ... Horpač gori! ...

I od tada ta krik već ne zamukne, nego se ponavlja i širi od vinograda do vinograda na sto i sto ust, vse jače ter jače, dok se preobrne na opći plač i jauk ... Tim i gora najedamput promini svoje lice. Kot kad veselo, nasmijano dite udriš šakom po obrazu i ono se gorko rasplače, tako se rasplače sada vse to blaženo ljudstvo i gora nastane za časak spodobna groblju.

Kad se pak ljudi saberu od prvoga presenećenja, odmah pohitaju vsa posudja brzo na kola, i vse biži, ki piše ki na kolih, čagod nek more najzad u selo.

Ovde je čeka još veći strah. Strašno je jur poslušati, kako zvoni, ki su dosada pozivali ljude samo na vesele svetke i mirne bogomolje, danas tužno klenkaju na uzbunu. To neobično zvonjenje dovabi vse, čagod je još nutri u stanih, mlado i staro van na put, i namah vrvi i buči celo selo, kot da je od vsih če-

¹⁾ Livir = Lövö.

tirih strani u ognju. Po ulicah bižu razvlasane žene, ke zdvojno zapomagaju s rukami, a za njimi vrešću mala dica. Nemoćni starci i starice skuču u strahu. A muži se ovde i onde spravljaju u čopore ter se živahno dogovaraju. Najveć ih stoji pred selskom krčmom, kade im jedan židovski trgovčić povida. Ča je doživil:

— ... Znaate, pak kot sam se vozil čez sela gori uz potok Rebac, vidil sam cela jata hrvačanskih konjanikov, jake i visoke kot hrasti, a na glavi im dužička kapa s pernicom. Jahali su s golimi sabljami va rukah, i jačili, da su se stene nek stresale:

Pucaj, brace, pucaj,
po zelenoj travi,
po madjarskoj glavi!

— ... I Bog zna, ča je bilo još vsega va toj njevoj jački. Ali na očima im je bilo vidit, da ne poznadu šale.

— E, — javi se jedan muž — ako su to Hrvati, onda nam se nij triba od njih bojat! Mer smo i mi Hrvati, njihova braća, no ča ne?

— Da, istina je! — odvrati mu sused. — Ako nas nek ne narenu protiv njih! Ar onda će ti ta brat Hrvat ravno tako veselo odrubit glavu, kot da si Madjar iz Čeprega ...

— Bome će, tetac Jandre! — zaplete se opet u razgovor debeli Židovčić. — Oni uz Rebac, na peldu, ti čedu znat povidat ...

— Ča se j'onde stalo?

— A čul sam, da su se va ondešnji malin zatekli tri hrvatski vojaki. Siromahi su bili jako gladni ter su kruha prosili. Niki muži iz sela su to do-

čuli ter su došli va malin sikirami pak su te Hrv-
čane tuk-tuk po glavi.

— No, to su čemerno učinili! Te tri glave čedu
morat ti isti drago platit!

— Ča bar ko ne: glavu za glavu! . . .

U to zatutnja na gornjem kraju sela buganj ma-
loga liktara, ki nazvišćuje selu:

— Daje se na znanje, da je došla zapovid od ve-
lemožne vlade Kossuth Lajoša, da se iz vsake hiže
po jedan muž od dvajsetoga do šezdesetoga leta ve-
ljek oboruži, kako najbolje i najfriže more ter ide
pod peljanjem jednoga skusenoga peljača pod Livir
našoj ugarskoj vojski na pomoć.

— No, si sada čul? — veli isti muž svojemu su-
sedu. — Nisam ti rekal, da čedu sada i nas vagnat
va boj! . . . A ča moreš? . . . Ako ne ćeš pojt s dobra,
čedu te silom odvuć.

Tim se muži razbižu po stanih, a selo nastane još
nemirnije i bućnije. Neki starci-gospodari su jur na-
pregli konje ter nalažu na kola dicu i svoje vrid-
nosti, da krenu s njimi u livčanski ili lakimpuški
kneževski grad. Drugi su se kradomice razali po
vrtih i zakapaju svoje pineze u zemlju. Srčeniji
muži kleplju svoje kose ter nasadjaju na držala, ili
se oboružavaju s vilami, krampom i pikom. No, ima
i takovih, ki se poshranjaju po lopah i škadnjih. A
žene napunjuju za muže torbe s jiliši, pri čem im
gusto ronu suze po obrazu; a katkada i glasno za-
plaču i zdvojno padaju mužem na prsa.

Pod večer je pak jur vsa četa skupa pred stanom
općinskoga suca. Onde im se nekadašnji pandur,
Ferdo, postavi na čelo. Pak je razmušta. Dvajset
starijih muži će se postaviti od fileške i menovske

strani van na općinsku medju, da brani selo, a ostali
se pripravljaju, da krenu s njim prema Liviru.

*

Medutim se je u jednom stanu priknjega kraja
zbila velika zabuna.

Onde stanuju dva stari brati, samci i čudnjaki,
Ive i Albert, a jedan veći straško nego drugi. Jur se
celo popodne pregovaraju med sobom, ki da ide od
njih dvih u boj.

— Ti si mladji ter moreš bolje bižat, ako te na-
renu! — govori Albert Ivi.

— A ti si starji ter nij tako škoda za te, ako ti
preškuljastu glavu! — odgovara Ive.

— Ter tako ti miluješ svojega starjega brata, ha?
— zaplače on.

— Ne velim ja, da umreš! . . . Ali ako pak ja po-
ginem! . . . Ča će bit onda s našim gospodarstvom?
Gdo će onda naše bejce (krave) krmit? — udri u
plač i drugi.

I tako bi se prendali i oplakivali svoju smrt jur
unajper još kroz celu noć, da ne bi doletil k njim
pod večer sused, Tome Sabovljiev.

— No ča je? Ki ćete s manom pod Livir? — javi
im se hinjenim zapovidničkim glasom Tome, dru-
gačije velik šaljivac.

— Još ne znamo! — odvratu mu oni plaho.

— Aha, ne znate! . . . Onda ću vas tako ja odre-
dit: Ive, ti si mladji, a i duže noge imaš, nego ov-
ovde. Ti ćeš pojt s manom . . . A Albert neka se
dosljek povali va jasje pred krave, da ga mrbit ki

esterajski dragoner ne najde i ne zame sobom na sedlo.

— Ije! — prekriži se u strahu Albert. — Da me Bog očuva od takovoga zla! Gdo će onda naše bejce past, vani na podvornicah?

— Ostavi sada te tvoje bejce! — odriže mu Tome. — Ter glej, da svojemu bratu-vojaku ča va torbu daš. A ti, Ive, — obrne se k drugomu — ča sad ovde rezgečeš kot list na topolu? Poj veljek va kamru, pak si donesi kramp sobom ili sikiru, ča ja marim... Ili znamda još uvijek ne kaniš?

— Ako i ti ideš, onda ne marim!

— Pravo da idem! Ravno pod Livir! Ča ne vidiš ovu kosu va rukah? S ovom ću nočas još odsić nekoliko glav!

— Marijajožef! — više i uptiče međutim Albert simo-tamo po kuhinji. — Ča nako misliš, Tome, ča ću ter ča ću mu dat sobom, kad ničesar nimamo!

— No, ča-to ćeš nek zrovat kade-tade... Nek glej, da se paščiš, ar će se naša trupa veljek ganut. A Bog zna, kako dugo će ov naš boj durat.

— No, ovo sam našal ništo! — dotече konačno Albert s torbom. — Kus kruha i orihov. Ovi su nam još od lani ostali.

— Onda tako s Bogom, sused! Pak da budeš dobro čuval te bejce! — vikne mu Tome, a braća se plačuć zagrlu, i Ive otiđe s Tomom. Kod liktarovoga stana se pak pridružu mužem. A veljek potom da Ferdo zapovjed na odlazak.

Četa se gane uz opći plač žen i dice, i krene kroz Cerje na menovski put, da pak prik Kamenja dospene u Livir. S početka su muži jako tihi; nit za dukat ne bi sprogovoril ki i jednu rič. Ali kad ka-

snije Marko Perdin potegne s hrpta k sebi barilo i dobro povuče iz njega, i kad njegov primer pak i drugi nasleduju ter si počnu vse gušće i gušće poplavljat gute s lanjskim črljenim, onda se njihovi jeziki malo pomalo razvežu, a srca ohrabru. I sada je mora kapitan Ferdo opet podjedno upomenjivati, da šufu, da se ne uvadu mrbit neprijatelju.

A Ive se nek stalno drži uz Tomu. No, vreda ga, kad dojdou u lozu, zgrabi i za lakat, i markako se Tome brani i trese, on ga drži kot s železnimi klišci.

— Tome duša, ne ostavi me! — šapta mu plašljivo u uho. — Ti si moj andjel čuvar...

— Trap! — zapovi Ferdo, kad zajdu iz Cerja i pred njimi se u slaboj misečini opet pokaže put. A muži se smaknu i počnu bižati.

No, Ive, premda ima najduže noge izmed vsih, ipak vsakim korakom nešto zaostaje, a orihi na hrptu mu počnu sada strašno škrebetat. Tome se jada na njega i više muklo:

— Češ si podbrusit te pete, ti lena para, aš ću te ostavit!... Pak, k vragu! Ča ti to rošta na hrptu? Ti ćeš s timi tvojimi orihi još vse Esterajce simo do-
vabit.

I kad se Ive još vse jače potkruje i zustaje, onda mu se Tome naglo istragne i proteče za muži.

A Ive više i časak još biži za njim; no vreda potom se najednoč popikne i odleti u jednu diboku jamu. Ali kot je bil u bigu, uz to i u norom strahu, a orihi mu na hrptu još glasnije zaškrebću, on misli, da dalje biži ter neprestano kopice s nogami. A čim on već breca noge u višak i udara šakom pred sobom, kot da tuče po neprijateljskih glavah, tim i

orihi jače roštaju, doklegod ga ta muka ne umori, i on ne zaspi.

Kad se probudi, jur je skoro bela zora. Onda se stoprv osvisti, kade leži. Pak se polako pobere iz jame i otšebeće domom. — —

A u našem selu i dandanas još povidaju starioci svojim unukam o dužičkom lvi, ki je na tako smišan način potukal neprijatelja, i vratil se prvi s boja najzad.

Pri prešanju

— Čaće, kada ćemo prešat? — s ovim pitanjem smo trapili našega oca po trgadbi vsaki dan i po desetput. Ar prešanje je značilo takaj svetak u našoj školarskoj vsakidašnjici.

Naši su obično prešali kod teca Mate.

Kod njega je stala odzad u škadnju jedna velika preša, pred našimi dičinjimi očima celo čudo, kot kakova strašna stvar iz pretpotopne dobe. Pravoda, tim bi daleko natcenili nje starost, a ipak je bila ona vrlo stara. Ar kako se znam još spomenuti, stalo je na prešnoj gredi, grubo izrizano, leto 1755 ili 1722. Sudeći potom je ta Matina preša dohadjala još s onih časov, kad je stala naša stara gora u punoći svoje rodovitosti, ili kako bi lipše rekli: u cvetu svoje ženske dobe.

Ali mer je i bil naš tetac Mate neobično gizdav na svoju prešu; gizdaviji još nego na svoje dva žute konje. Ter je htíl mnogokrat reći:

— Hej, dica! Kad bi ova preša govorit znala, ona bi nam već povidala, neg ča va deseterih debelih knjigah stoji! Koliko vina je jur čeza nju skroz prošlo! Česa! . . . Kad bi se to vino vse skupasteklo, nastalo bi još jedno Črljeno morje!

A mi dica bi na te Matine riči uvek širom otvorila

usta, i skoro da se nismo poklonila tomu drivenomu zmaju.

Da kako smo mi mali uopće k prešanju došli?

Ej, prešanje je bilo za nas vsenек najdraža zabava i najveća norija! Onda su skupadošli svi dičaki našega kraja, a još i naše majke su nam dale dopust do polnoći.

Istina je opet, da se naši oci nisu osobito veselili našoj nazočnosti; ali su nas trpili, kot potribno zlo, a to je bilo za nas dosta.

Pak i ča bi im bili mogli mi pomoći pri tako teškom poslu? Zgrabili li je jedan takov dečkoš za muštilj, da razbija grojze u velikoj kadi, odmah se je zapuhal. A kad bi pokušil, da malo obrne na preši, nek za jedan pedanj, i onda mu je jur sapa sfalila. Ter smo nek plaznili po preši, kreščali i vikali; i kad bi nas gdo pri tom gledal, mogal je misliti, da se patuljki igraju na drivenom slonu (elefantu).

Ali od časa do časa bi vsa ta obisna i kričeca dičarija najedamput zamuknula, ar su si počeli naši stari povidati. A znali su tako lipo i zanimljivo povidati, da su još i vrepци pod slannim krovom otpirali kljunce od radoznalosti. Osobito tetac Mate pak stric Marko su bili majstori u pričanju. Od njih sam čul, ako se ne varam, i ovu povidajku:

Bil je u našem selu ončas noćni čuvar File Dedin. Njegovi neprijatelji su nemer govorili, da kot čuvar ne vridi mnogo, ar da još nij zlovil ni jednoga tata; naprotiv, da kad tako ča sumljivo vidi, onda da se shrani pod zvonik. Ali to je vsaki priznaval, da tako kot File ne jači nigdo od vsih noćnih čuvarov cele okolice. I kad se je on htíl nasred puta raskoračiti pak je htíl zazvati desetú ili jedinajstu uru, ej, onda

je još i mnoga divojka otvorila oblok, da bi ga bolje čula.

Pravoda, tako snažno grlo je tribalo i mastila. A File bome nij šparal s njim. Kadagod je nek htíl zadahnut, — a nos je takaj imal kot lovački kućak, — da se ovde ili onde udomaš pije, tamo je sigurno i on zabludil; no samo onako slučajno, nenadjano, kot da ga je vetar tamo dopuhal.

Tako je bil jedamput opet strašno zažajal. A i oštra zima je bila, da mu je telo nek šebetalo u staroj pokrpanoj jupi. Ali na njegovu nesreću, niti je bila već ka krčma otprta, niti je bilo u kom stanu klalo. Ter si je nek puhal u šake i razmišljaj, kade bi se mogal onako holjbe vina dokopati . . .

U to projde ravno uz sučev (liktarov) stan. A oko njega vse tiho. Razumi se samo po sebi, ar je jur i polnoć minula. Pak onda, kakov noćni čuvar bi bil on, kad ne bi znal, da liktarovi obično jur s kokošami idu spavati? Vsejedno vrag ne spi, misli File ružno u sebi, i pokukne na lesu nutra. No vse je kot mrtvo. Samo jedno ne upti, naime, da sudac nočas u štali bdije (virostuje), ar čemu se krava uteliti.

No, File toga ni ne sluti. Ar ako on i mnogo ča zna, toga ipak ne more imati na računu, kade će ka krava tele dostati. Zato ide mirno, ali vsejedno pazljivo u kamru, a odanle doli u pivnicu . . . Pravoda su bila vsa vrata nezaključena, ar ki gospodar si je ončas vrata zaklupal, kad se skoro nikad nije čulo u celoj varmedji, da bi bil gdo komu ča ukral?

U pivnici veljek najde i bučicu (tikvicu za zimanje vina) i jednu sviću-lojenicu, ku našge; i sada hajdi File ter povuci iz najvećega lagva! Pak si ga pušća u jedno staklo i uživa, kako se pini i strilja

mehuriće gori. A da bude njegovo uživanje još veće, File se nasred pivnice još i raskorači i dignuvši staklo preda se, sprogovori blaženim smiškom po celom licu, kotno kad bi se kade na piru šalil:

— File Dedin i ova rumena kapljica se uglasuju po prvi put!

Tim digne staklo više:

— File Dedin i ova rumena kapljica se uglasuju po drugi put!

Sada si nagne staklo do ust i veli:

— File Dedin i ova rumena kapljica se uglasuju po treći put!

Ali još prije, nego File žrkne, zalarna sudac-gospodar na stepenicah:

— Ali pokidob, da je med njimi hištvena pačka, oni se ne moru skupazet!

I veljek tim mu strgne staklo iz ruk pak je stavi na lagav. A Filu zgrabi za kolinar ter mu zagrmí u uho:

— A ti, sluga neverni, ćeš svoje veselje vršit zutra u kladi!

Pak ga porine na vrata van. — — —

Hej, bilo je onda smija i božanja med dicom u škadnju, kad je tetac Mate ovako završil svoju povidajku. Medutim, moram priznati i to, da bi se bila ona mnogim dičakom bolje svídjala, kad bi se bil mogal File ipak poručiti s tom svojom rumenom zaručnjicom. Ter su se jedni u sebi jadali na oštroga suca, ki mu je tu slasnu šalu tako jalno pokvaril.

Po Matinom povidanju sledile su pak po redu i druge štorice, jedna šaljivija neg druga, a za svakom je buknula naša oduševljena vika, doklegod već uopće nismo prestali smijom i kreščanjem. I gdo

zna, je li ne bi bili u našoj obidiji srušili i samu veliku prešu, da nam ne bi bili grubi tetac Tunjak obećali, da ćedu nam mačkota (masnoga, žiroša) zadržati va zube. To nas je pak nešto malo ohladilo, ar smo se mačkota bojali već, neg cigan dereša.

Ali zabave je ipak moralo biti, a i spavat nam se još nij hילו, zato smo prosili strica Marku, da nam, kako vsako leto, tako i ovput razloži delke stare preše. A on je veljek pristal i počel razlagati:

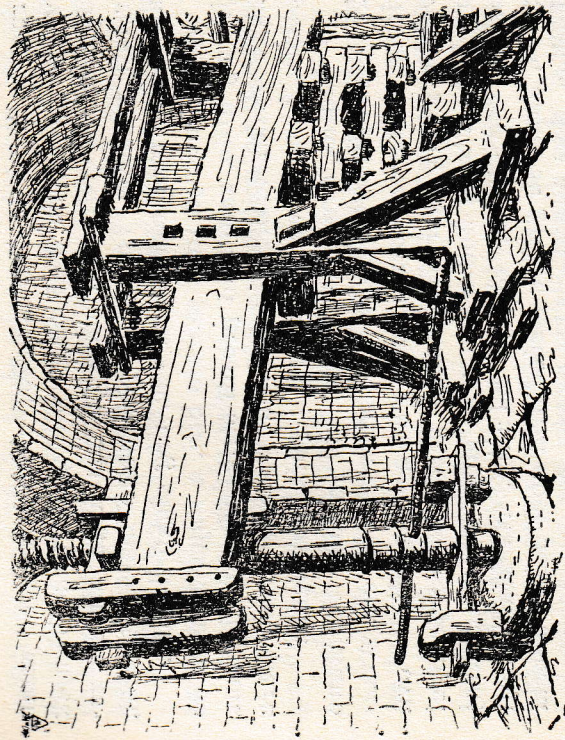
— Vidite, ovo drivo ovde, ko je tako nafrkano kot pirovski vrtanj, ono se zove vretenice. A kade se vretence obraća va prešnoj gredi, — ova velika greda zgora je prešna greda, — to je opet pužić. A sada hodte s manom simo, na drugi kraj preše... Glejte, ovo je klada. Na kladi stoji grot, kamo se grojze meće. Grot opet pokre debela dašćica, koj velimo školnik. A ovomu stupcu, ki školnika pretišće, ime je pop ili gospodin.

— Hihhi!... Školnik pak gospodin!... A gospodin školnika pretišće!... Kako su ti došli va prešu, stric Marko? — hihotali i spitkovali smo od svih strani. A stric Marko se je dal opet nagovoriti ter nam je ponovo, sada jur sigurno po deseti put ispričal svoju šalu:

— Znate, to vam je ovako bilo, — počel je. — Va jednom našem selu, tamo uz potok Rebac, stala je va crikvenoj pivnici jedna preša, na koj su smili prešat samo gospodin pak školnik. Jednoga leta je bil školnik prije trgal neg gospodin ter je prošal prešat.

No, isti večer, kad gospodin dojde va pivnicu i vidi školnika uz prešu, pita ga:

— Ča činiš ovde, Grgo?

— A prešam! Mer vidite! — odbrizne on kratko.

— Oho, ter tako? — veli farnik. — A ča ti ne znaš, da je ta preša moja?

— Ona je i moja! — hrusti se školnik.

— Da, ali ja imam pravo, da prvi prešam!

— Dobro! Ali ja sam letos prvi trgal ter ću i prvi prešat! Ste me razumili?

— Ter ćeš mi još i pogovarati! — rasrdi se sada gospodin. I tako dalje, rič na rič, nazadnje se nebere i zgrabu. A kot je bil gospodin debel i jak, a školnik nek tanjucak i slab, vred ga gospodin pretisne na tla, pak zajaše na njega i više:

— Češ sada popustiti?

— Ne! — odgovori školnik.

— Ter zaistinu ne ćeš popustiti?

— Ne home! Nit do sudnjega dana ne!

— No, dobro je! — veli gospodin ter se nasmije.

— Kad ti tako, onda i ja ne drugačije. — Pak si tako jašuć na školniku zname fajfu iz žepa, nameće, zapali i počne veselo pahat.

Jedan čas je to školnik nek izdržal. Ali kašnje mu je vsejedno nek počela sapa sfaljevat ter je prosil farnika, da mu se smiluje. Onda je gospodin odšel s njega doli pak mu je dobrohotno rekal:

— Vidiš, Grgo, vidiš! Kad je meso tvrdo, onda je je triba nek pod sedlo vrć pak će namah umeknut...

— Ter vidite, — dokonjal je stric Marko svoje povidanje, — ovako su dostali ta dašćica pak ta stupac na grotu ime školnik i gospodin.

— To nij istina!... To ste si vi nek izmislili! — kričali smo mi u glasnom smiju. — To se nigdar nij stalo!

— No, ko se nij stalo, ali moglo se je koč stat! — rekal je stric Marko pak se je krajobrnul, da ne vidimo, kako se smiši pod mustaći.

Rastok na farofu

Vsako leto pred Vazmi nazviščaval je selu buganj selskoga sluge ovu novinu:

— Na znanje se daje, da ćedu naš poštovani gospodin farnik od Vazma do Duhov crikveno vino rastakat. Va ovom vrimenu ne smi po zakonu nigdor drugi rastoka otprit, a i krčme moradu bit zaprte... Tram-ta-tam.

A naši oci su uvek s osebujućim dopadanjem poslušali ove glase ter si smišljajući namigivali i dovikivali jedan drugomu prik puta:

— Ej, dičaki, tamo ćemo pojt, budl!

— Vsakarički da ćemo pojt! Naš gospodin imadu vsenek najbolje vino!

— Ali kod njih se ne pišu holjbe na vrata, he! Nego onde moraš va žep poseć i s gotovim platit!

— E, mer za jednu-dvi holjbice će se nek najt još ki groš va ladic!

— Ako je pak i ladic prazna, — mer je jur jur jeva ovde. Ter su kokoše opet počele nest, ča ne?

Tako su se stojeći pred lesami glasno razgovarali med sobom, a gospodin je je za oblaki farofa poslušal ter se posmihoval u sebi. Pak čemu bi tajal? I on sam se raduje tomu rastoku. Dojt će opet med ljude, a to će, po dugom i oštrom korizmenom postu i poslu, goditi i njegovomu telu i duši.

I kad prisprije vazmeni ponediljak i vičernja je van, gospodin svliče farnika i obličje krčmara: pred hlače si sveže belu pregaču, na glavu si začućuri okruglu šarenu kapicu, a fajfu s dugim fajfišćem u ruke. Tako se pojavi med svojimi gosti, i človik skoro ne bi pripoznal u tom mužu s dobrohotnim i vedrim licem onoga duhovnoga pastira, ki je još danas dopodne tako grmil s prodikalnice doli.

A sa svojim gospodarom kot da je i farof najedampunt prominil svoj obraz. U tom tihom stanu, kamom su dohadjali ljudi uvek nek s najvećim strahopćitanjem, danas gluši vesela buka, smih i jačka. Još i stene, te ozbiljne stare stene, kot da i one ovput vedrije i ljubezljivije gledaju na ljude, ki su se ovde stekli, da se malo razveselu.

No, najveć se raduje ovomu rastoku stari cimeštar (crikvenjak), Mikula. I danas po maši je sunul školnika pod lakat ter mu je rekal latinski: Školniče, haec est dies, quam fecit Dominus! — ovo je ta dan, koga nam je pripravil Gospodin na naše veselje! ... To su nemer riči crikvenoga slavospiva za goristanje Kristuševo, ali Mikula te riči drugačije razumi; ne ću reći, da on nij gorljiv crikvenjak i pobožan kršćan, ali po teškoj službi Velikoga tajedna vsejedno nek najradje ćuje, kad mu gospodin farnik veli: — Pak, Mikula, danas ćeš opet zaminit čekrestiju s pivnicom. Ter da mi budeš dobro gospodaril!

I triba ga samo gledati danas, toga staroga „svetoga Mikulu“, kot mu se neki rugaju. Njegova lica se nek krisu i rasikuju; no ne od duhovne radosti, nego od čisto zemaljskoga užitka, naime od rumenoga vinca farnikove pivnice i slasne šunke, s kom će si danas po navadi trikrat namastiti bradu, i to na

južinu, na večeru i u polnoći. A to je za njega, siromaha človika takovo uživanje, da se danas i sam sebi prićini kot miš, ki pluje u loju.

To pravoda ne znači, da se on na ovom rastoku samo gosti. Ar gospodin je i ovde gospodin ter nek zapovida: Mikula, simo holjbu! Mikula, tamo holjbu! — samo preštimanijim gostom donese on sam vina iz pivnice. Drugačije je to dužnost čimeštra. I on bi si bome danas potrl obadvi noge, da mu ne bi pomagat zvonar Jure. Ar letos je gospodinovo vino osebužno dobro i poželjeno ter nek letu obadva po štigah doli, po štigah gori, a s čela im curi pot kot u žetvi.

Medutim se je u hiži već razvila cela veselica. Osobito pri glavnom stolu je jur nastalo glasno. Ovde sidu sam gospodin farnik, pak školnik, selski sudac i još puno drugih proštimanih vinogradarov. A gospodin, kot mudar a uz to i vesel človik, razumi, kako triba ljude zabavljati. On im ne samo toči izvršno črljeno vino, nego je još i zaslatki zanimljivim povidanjem. Razgovor se obično počne tim, da farnik, ki je i sam dobar i skusen vinogradar, ispusti nekoliko valjanih naukov o vinogradarstvu. Ali vred potom projde pominak na svitske dogadjaje, i pokidob stojmo ravno u času po napoleonskih bojih, muži bi naravno rado čuli gospodina farnika povidati o životu i sudbini Napoleona, toga lava s Korsike i trepeta cele Evrope.

Kasnije pak, kad su se muži jur malo napili, — a piju danas, veli Mikula, kot zemlja majušku godinu i kot da bi htili vse tri velike lagve najedampunt popiti — i njihova se zažarena lica počela posmihovati, onda dojde red i na štorice. No, i u ovoj struki se ne

da gospodin zategnuti od drugih ter samo siplje svoje šalice kotno s rukava. Za njim se javi i školnik s još masnijimi povidajkami; a i muži si pred svojim farnikom nešto bolje naviju pamet, nego kade drugdi, — ar ipak triba pokazati pred gospodinom duhovitoga človika — i tako malo pomalo nek praska stol toga muškoga društva od vse glasnije šale i grohotanja.

Dalje od njih sidu u jednom kutu ditići. S početka su oni vrlo mirni i samo se pomučé dražu i podbadaju; ar vsejedno, ako sidu danas i pri vinu, ali su na farofu, i to pred očima svoga duhovnoga oca, ki je je jur večkrat izgrdil zbog njihovoga nepriстойnoga ponašanja na korusu. Ali kad vidu, kako nastaju muži pri velikom stolu vse veseliji, i kako si brisaju suze od školnikovih štoric, onda i ditiće ostavi polako strašljivost ter si počnu rašpati grla na jačku.

U to stupi u hižu Luka, narodni cintraš na glasu. Njega hižni gospodar osebujno ljubi, ar mu je i domorodac, no pak i radi njegovih zgodnih, veselih pesmic, ke mu nek onako skaču iz žic kotno patuljki s one babinje vriće u povidajki. Ter mu se odmah dozvolji, da se sede za junački stol. A Luka navije svoje cintre, iskuša žice pak onda udri svojim gusi-njim perom-trzalicom meda nje, ali tako živo, da bi ditići najradje nek poskakali od stola ter si počeli po škornjah božati. No to ipak ne bi bilo pristojno u ovakovom stanu, zano se samo bliže porinu k Luki i žarkimi očima sprohadjaju njegove prste, kako vraški ljuto poskakuju po tih žicah. Vred potom i zlovu jednu poznatu Lukinu jačku, i onda već nij kraja ni konca radosnomu pevanju. Namah prestane razgovor i pri muškom stolu, i sada se stari s mla-

dimi naticaju, ki si znadu lipše i šaljivije jačke zajačiti.

Usred toga općega pevanja najednoč se kod farnikovoga stola pojavi čimeštar Mikula.

— Gospodine, — šapta mu u uho, ali vsejedno tako glasno, da ga svi moraju čuti, — ovde je ona Cincarova Marta. Prosi pintu vina. Ču joj ga dat? Veli, da su joj gosti došli.

— Aha! Poznamo Martu! — odvrati farnik takaj glasno. — Reci joj, da za guske nij vino!

Muži prasnú u smih, a čimeštar skrsne u kuhinju. Ali on se ne drži tako oštro kot njegov gospodar one narodne poslovice, da je Bog vino samo za muže stvoril ter vsejedno natoči Marti flošu; a ona flošu pod pregaču (fertuk) pak huš na vrata van. Farnik to ionako sluti, ali ne prigovara, nego krikne prik cintrašu:

— No, Luka, narugajder se muru pijanim ženam! A cintraš mu veselo namigne, udri u žice i zapeva:

Jednu su zubi bolili,
Kavice su joj privili.
Od kave ništ nij hasnilo,
Vino joj vse zacililo.

— Bravo! — viču ditići. — Luka, još jednu!
Luka zajači drugu:

Pila j, baba vino,
Zapila si krilo.
Rekla j', da već ne će,
Zapila si pleće.
Nasadila j' kokoš,
Nij htela siditi.

Jajca se pomrzla,
Piplíci su v . . . ti!

— Hahaha! — grohoću i božaju gosti na vse strani.
A selski sudac se digne i nadviše veselu larnu:
— Znaš ti, Luka, i na naše junake ku-tu jačkicu!
Hajdider, da čujemo jednu!
A cintraš se nagne na sviralo i zapeva miljano:

Lipa moja vinska gora,
Kade kopa mila moja.
Nit ne kopa nit ne dela,
Neg za manom milim gleda.
Neka, mila, ti gledati,
Neg se popadi delati.
Ar hte ljudi zamirati,
Ako te vidu gledati.

— Ne tu, nego onu drugu! — popravlja ga sudac.
— Znam jur! — nasmiši se cintraš i počne:

Lipa moja Čista sreda,
Kako mi je došla vreda!
Lipi moji svitli groši,
Ke sam trošil va varoši,
Po varoši s tovaruši.
Groši su se potrošili,
Tovaruši razdružili.

— No čekte nek, liktar! Ovo ćemo vam najzat-
platit! — grozu se ditići sucu u smihu. A školnik se
medutim tiho stane, ide s najnekrivičnijim licem k
sviraču pak mu nešto pošušlja u uho.
— A ne će se mrbit rasrdit? — veli ov šutke.
— Ne! Ništ se ne boj! Nek zajači ju!

Nato si Luka parput narašpa grlo i zasvira pe-
vajući:

Kad birov ide k krčmaru,
Joj gmajskomu rovašniku! . . .

— Hahaha! . . . Da, to je ona prava! . . . Luka,
nek dalje! — prekine ga burno vikanje od svih sto-
lov. No, kad i sudac ne prigovara, samo znatiželjno
gleda u svirača, ov nastavi „Pesmu od selske pra-
vice“:

Kad on počne govoriti,
S purgari tolnač činiti.
„Nu, kako je, mili braci?
Kade je ki med susedi,
Ki bi kada va čem zašal,
Va kvaru se kade našal?“
„Jednoga sam i ja vidil,
Da je pasal med zobami.“
Mali birov fuć k mezani.
Ćemo po njega poslati,
Oštro ćemo ga držati.
Vi rihtari, dobro dršte,
Dobro ga vi upecitel!“
„Mi ga hoćemo s osmimi
Kaštigati vina pinti.
Bude li se htíl karati,
Ćemo ga v kladu zapriti.“
Još jedan reče med njimi:
„To nam hoće malo biti.
Ča ćemo se ga napiti,
Toga osam vina pinti?“
Odgovori stari birov:
„Ako nam to bude malo,

Ne bojte se, mili braci,
Još je mesta na rovaši.
Pojd' ter reci ti krčmaru,
Da nosiš vino k rihtaru;
Da tebi on da staroga,
Ne ćemo piti novoga.
Mali birov s vinom dojde,
Na stoli kupice najde.
Oni si gladu mustaće,
I rihtaru vsi svidoče.
„Pijmo, braci, pijmo sada,
Ar je posijana hajda.
Ripa širom v polji nikne,
Prepovimo i strnjice.
Ki god budu tamo pasli,
Hote vino vse platiti.
A mi se ne dajmo s hiže,
Dok se rovaš vas ne zriže!“

Kad Luka dovrši svoju pesmu, nastane u sobi urnebesni grohot. Muži si taru suze, ke im se gusto cidu po obrazu doli; i gospodinu nek drhću ramena od smija. A školnik se skoči od stola, maše s krljačom u zraku i više:

— Za vu jačku, Luka, ću ti platit pintu vina! ...
Hihih!

— A ja pet! — odzove se sudac ni najmanje ne razdražen. — Ali kad si jur mene tako lipo zvišil, onda moraš raspušcat svoj jezik i na naše školnike!

— Tako je! Dajder, da ju čujemo! — kriču muži znatiželjno. A cintraš se već ne da nagovarati, nego začne nujno:

Jur jesam ja dosta potipanja skusil,
Da me j' Bog nazadnje školnikom odsudil,
Zato kad sam takov, hoću najperdati,
Hrvatske školnike mrvu ukarati. ...

— Dost je! Dost je, Luka! Za Boga miloga! —
zustavi ga školnik plačljivim glasom. — Ja ti plačam deset holjab vina i jednu novu astriku-kapu za dojuću mesopust! Nek prosim te, danas, na Vazam, me neka tako osramotit!

— Oho! To nij po pravici! Vsakomu svoje! —
prešice mu sudac činjeći se srditim, ali vas obraz mu se samo žari od užitka, da je nadvladal školnika. — Ja ću mu platit petnajst holjab! A i par čizam na ranice, kad se bude po drugi put ženil! ... Ja mu nemer ne željim te nesriće. Ali rič ću si držat!

I gdo zna, kako bi se bila ta licitacija svršila, da nije u ov čas docaptal u hižu s flošom u ruki čimeštar Mikula. Ali kako je sada izgledal, siročak! Vsa glava mu je naokolo zavezana s velikim ručnjikom kot kakovomu turskomu muftiji. Kad ga muži zagledaju, veljek se putu i pozdravu burnim božanjem u šake kot igrača-šaljivca na pozornici. A farnik mu veli dobrohotno karajući ga:

— Ej Mikula, Mikula, opet su te te noge vkanule!

— Ne, noge, gospodine! Ne noge . . ., neg te vražje štige . . . va vašoj pivnici! — obraća on jezik u ustih; ali jezik ne će već da ga posluša.

Ta Mikulina nevolja, ka pri vsakom rastoku točno nastupi, i to ravno u dvanajstu uru, najočitije je zlamenje, da je rastok za ta dan završen.

I vred potom se ditići zaista dignu, a za njimi se poberu i muži, poželju hižnomu gospodaru laku noć

ter idu vsi razdraganim srcem domom. A Ferko Palčev još veli na rastanku susedom:

— Ej, dičaki, vsejedno je nek istina, ča su naši stari htili reć: već je vridna pinta vina, neg tri virda medecina!

Stara gora umre

Prošli su vek i stoleća, a gora je još uvek stala.

Prošla su pokolenja, mnoga i mnoga, ka su ju kopala i trgala, i došla su druga, nova pokolenja, ka su ju dalje kopala i trgala, a ona je, kot vekovčna majka hraniteljica, — stara nemer a ipak uvek mlada i rodna — neprekidno davala svoj rumeni plod, rado i obiljno.

I ništ joj nije moglo naškoditi.

Nit su je skršile zime i smrzi, nit su ju satrele tuče i vode. Odjurile su prik nje silne bure i strašna nevrime, ka su joj nemilo raščupala glavu i svikle ju do gola. Ali u protuliće je ona opet digla svoju glavu i oblikla se u zelenilo radosti i ufanja.

I činilo se je, da će na vse veke živiti.

Ali najedamput, — bilo je upravo onda, kad se je svit pripravljaj, da zakorači u jedan novi vek i novo razdoblje svoje povesti, — najedamput se je stara gora rastužila i počela ginuti. Polako, tiho i muklo, kot kad na zdravu čredu ovac navali kakova strašna zarazna, dobavljiva bolest, i one padaju jedna za drugom, prez krika i jauka ...

Da, ravno pri zaokretu devetnajstoga stoleća u dvadeseti počeli su naši vinogradari strahom opaziti, da se u gori, leto za letom, sada ov sada ta kus vinograda osuši i više ne pozeleni. No, s početka su

samo gledali i nisu kanili verovati vlašćim očima. Ar i najstariji ljudi u selu se nisu znali spomenuti, da bi se bila kada dogodila spodobna nesreća s kim vinogradom; nit su si znali rastumačiti uzrok toga propadanja.

A gora je venula i ginula dalje. Vred su stali celi vinogradi suhi i pusti. A ča onda s njimi? Vinogradom je krvavilo sree, a duša im se plakala; ali gledati to golo trsje, kako grabi za suncem, zrakom i životom i kako se bori smrćom, to je bila za nje još veća muka. Ter su počeli krčiti vinograde, je-dnoga za drugim, a grunat su zasadili brgundom ili zasijali žitom.

U to vrime je odjeknula po celom orsagu ta dosad nepoznata, strašna rič: *F i l o k s e r a ! . . .* Najprvo su ju nek učenjaki izgovarali med sobom. No, vred je ona prešla zemlje i vode, i sada se je jur odzivala --- kot ime općinske zlokobne napasti --- od krajine do krajine, od sela do sela, od človika do človika, dokle je postalo vsim jasno, od kakove kuge i ne-volje ginu i umiraju vinogradi po celoj zemlji.

U nekih krajih su bili jur savsim izumrli.

A ljudi su cviljili od tuge i ubošta. Nekim se je grozil još i glad, ar im je filoksera zničila jedino, ča je je hranilo. A ona nij poznala ni milosti ni medje ni granice. Prekoraknula je i morja i harala još i po siromašnih otokih hrvatskoga juga. I tako se je pružala i pasla kot zmahneni pozoj dalje ter dalje i upustošila vse za sobom.

Onda su učenjaki sprogovorili, da filoksera vse-jedno nije bolest, proti koj ne bi bilo leka. I skuhali su u svojih laboratorijih razne jade i otrove, ki bi se imali s tom nevoljom poboriti. A zemaljske obla-

sti su pohlepno grabile za njimi, da bi tako zastavile propadanje vinogradov, ki su ovde i onde ipak mnogo značili za narodno gospodarstvo, a za mnoge ljude i cele kraje bili su izvor i temelj dobrostanja ter bogatstva. I zato su marljivo slale svoje ljude-stručnjake u sela, da bi uputili i ganuli vinograde, da spasu još postojeća, živa trsja.

U tu dob spada i ono znamenito historično spravišće naših vinogradarov, ko je bil sazval selski sudac, Fabe, na nedilju po vičernji u gornju krćmu.

— Hodmo, čemoder pojt posluhnut, ča će nam ta naš liktar danas povidat! — nagovarali su se muži putem; jedan je ozbiljno mislil, a drugi se je samo špotljivo posmihoval. I namah je bila vsa krćma puna. Kad su si pak vsi bili naručili svoje staklo vina i zapušili fajfe, dignul se je sudac Fabe i počel: — Poštovani skupaspravni! Dragi preteljji! . . .

Vsi jur leta dugo s tužnim okom vidimo, kako naša gora umira. Umira, gine, a mi va to nek gledamo i jaučemo ili zdivljemo, ali ništ ne činimo, da bi još očuvali, ča je još za očuvat . . . Nut, ja sam vas danas zato skupazval, da vam povim, da je vračva proti toj zaloj nevolji, ku zovu učni ljudi filoksera. A ja mislim, da smo mi, kot jerbi grunta i truda naših ocev, i dužni, da našoj gori ne damo poginut . . . Ali bud, čete reć, kako nju spasit? . . . Naša varmedjska oblast se je jur pobrinula zato ter je i poslala na općine svoje upute. Tako, da me dobro razumite: To vraćenje vinograda se goda tako, da se va žilje trsa zašprica ugljičnoga sumpora, — ova-ko zovu to vračtvo učenjaki. Ta ugljični sumpor se mora špricat va zemlju pod trs čez dvi-tri leta. Nek tako je moguće, da se zatare filoksera, ka napada

trš zdola, na njegovom žilju. Ako se ovo vraćto čez
dvi-tri leta polag prepisov hasnuje, onda nas ti učni
ljudi zaseguravaju, da ćemo se zbavit filoksere... Jur
vidim, da se jednim od vas ne dopadaju moje riči.
Oni se stanovito boju velikih stroškov... Ali po-
sluhnite me prlje! Nut, morem vam i to javit, da će
varmedja pružit pomoć vsm onim vinogradarom,
ki budu htili rečeno vraćto upotribit. No, za tu
pomoć ćemo se još razgovarat... Prlje moramo od-
lučit, je li ćemo dat zaistinu našim vinogradom po-
ginit, ili ćemo je očuvat... Ada, dragi muži i pre-
telji, va vaših rukah leži sudbina gore, nje žitak ili
nje smrt!... S ovim sam ja rekal, ča sam kanil; a
sada govorite vi i povite svoju misal.

Tim se je sudac sel; a za njegovimi ričami nastala
je u krčmi gluha tišina. Muži su samo obisili glave;
jedan i drugi je polako, zamišljeno gutnul iz svoje-
ga stakla, no nigdo se nij javil. Bilo je viditi, da ni
jedan ne kani prelomiti led. Mladji muži su škiljili
prik na starije, a stari su mladim namigovali, da se
stanu. Po dužoj šutnji se je ipak dignul kot prvi
stari File, a to su i vsi čekali. File je bil najskuse-
niji vinogradar, uz to i proštiman človik u selu, ki je
svojim jezikom jur mnoge čvore i frge razrizal pri
općinskoj sednici.

— Ja sam jur star človik, — počel je — i sam se
za svoj žitak jur dost vina naužival, a i danas se ga
još rado napijem; ali vsejedno velim: Bog je dal,
Bog je zel, neka bude blagoslovljeno njegovo sveto
ime! Ako je naimre Gospodin Bog našu goru na
smrt odsudil, onda će ona i poginut, i mi ljudi se
zaman suprotstavljamo njegovoj svetoj volji...
Pak onda, moja pamet je jur premlahava k tomu, da

se na kakove nove mode uči i na kakova nova sred-
stva. A i nij potribno... Naša gora je dosad rodila
sama od sebe; samo ča smo ju mi vinogradari gujo-
jili, ukopali i vezali. Ali smo mi mogli iz nje i jednu
kapljicu vina isprešat, ako nam ga ona nij dala?

Ne!... No ter vidite: Ako nam ona odsijek već ne
kani rodit vina, onda je vsa učenjačka znanost na
njoj zaman. To je ravno tako, kot kad jedna krava
nima mlika. Takovu zaman krmiš, nagovaraš, i zaman
se posadiš poda nju, da ćeš ju podojit, — dižica će ti
ostat prazna. Ovo je moja misal... I meni je žal,
pak još i jako žal za našom gorom i lipimi vino-
gradi, va kih sam preživil, morem reć, skoro vas
svoj žitak. Ali ako ona mora umrit, onda joj od nas,
ljudi, već nij pomoći... Onda neka s Bogom umre.

— Tako je! — govorili i klimali su stari muži. —

Ča je Bog usmrtil, toga mi ne moremo uživit!

No, mladi su još uvek šutili; samo su sada vsi kot
na jedan mig hitili oči na Tomu, mladoga i ugledno-
ga muža i bogatoga paora. A ov je je razumil ter se
je stal i rekal:

— I ja sam te iste misli kot tetac File, ali zbog
drugih uzrokov... Ar poglejmo i računajmo nek
jednoč trizno, ča je ta gora stala i ča je nosila...
Va njoj su rastrošili naši oci, — ne ću čuda reć, —
ali veći del svojega žitka i ostavili veći del svojega
truda i pota; a polje im je medtim ležalo s polovice
na prabi. Čez celo leto su podjedno nek va gori po-
slovali, vsako tretto-četrtto leto ju nagnojili, trikrat-
četkrat va leti ukopali i povezali, i Bog zna, kako
su joj još ugadjali, — kot zaljubljeni ditić svojoj
dragi, nek da bude vsenek lipa i zelena. A ona?...
Ne ću reć, da nij rodila; ali nek vsako sedmo leto

onako zaspravljje. Najvećkrat bome nij platila njevooga truda; ar jednoč je donesla dobro vino, ali malo, a drugooč opet je urodila nemer obiljno, no onda je bilo opet vino slabo . . . Pak recite mi, ako je bilo vina i pune pivnice, kakovu hasan su od toga imali? Skoro nikarkovu; ar su je zvećega vse sami popili, jedan drugomu na rastokih, a va selo je malo došal od njega ki dukat. Ter i nizam nigdar čul, da bi bil ki naš gospodar polig vinograda zabogatil, ali to sam vidil, na svoje vlašće oči, kako su tri najlipše paorije otplule va tudje ruke, a to zbog pila . . . Zato i ja velim: Neka gora gine, ako će! . . . Ja ne žalim za njom. Mi, mladi, se ne ćemo naganjat s tim i va stroške davat, da ju očuvamo. Mi ćemo radje sijat pšenicu i jarac; to manje truda stoji; ne pravaš ni ukapat ni vezat, a još vsako leto urodi . . . Pak ćemo si moć dost vina kupit, kad zažajamo, i to čuda boljega, neg je naše . . .

— Pravo ima! . . . Tome istinu govori! . . . — vikali su mladi muži od stolov. Ali čuli su se ovde i onde i oštri prigovori, osebujno kod starijih vinogradarov, ki su s uverenjem branili poštenje stare gore. — Čekajte nek, ćete ga bit još željni, toga našega vina! — vikali su prik mladim gospodarom. No, javil se već očitio nigdo nij, samo su se od stola do stola tako prendali med sobom i dovikivali jedan drugomu, a da nisu došli do nikakovoga zaključka.

Tim je bila sudbina gore zapečaćena.

I ona je od sada još naglje propadala i plišljivila. Za nekoliko let je bilo samo kade ter kade viditi još ki vinograd, ki je strčal osamljen i tužan na općoj goloti briga kot retki vlasi na staračkoj glavi. I sam vrdir Merte je koracal žalostan po toj pustini; sada

već nij bil ni pravi gorski čuvar, već strašilo za repce, ki su se gostili na žitu, ko je sada namesto grojza u gori rodilo.

Malo po malo su zamuknule i one hrvatske jačke, ke su se još nedavno tako glasno i veselo odzivale po gori. S njimi su zatišale i molitve kod svetoga Donata. Njegova kapela se je zapustila. Prestale su i maše na njegov god.

Tako je leto za letom umirala naša stara gora, dok je nje rumeni sok prestal curiti . . . I ona je umrla.

A s njom su umrli i naši stari oci. I njihove lipe seljačke pravice.

Pogovor

Minulo je već let, a naši brigi su još uvek stali pusti; ar žito, markako lipo i gusto, nije moglo pokriti njihovu golotu.

Samo sadovno drivlje i ki-ta kus staroga vinograda davali su još svidočanstvo o nekadašnjoj diki i obiljiji, ka je ovde bivala. Ali te zlamenke nisu okripile, samo su ražalostile človika, kot i stene-ruševine jednoga propaloga slavnoga grada.

A u našem selu bučil je nov život. Prošal je prik njega i prvi krvavi svitski boj.

Onda su ljudi malo po malo opet zažajali i htili se napiti onoga dobroga staroga vina gore, ko je tako jačalo i razveseljivalo srce človika.

I zasadili su nanović mnogo vinogradov, s tudjim trsjem s tudje zemlje, ter je počeli delati i njegovati.

I patron gore, sveti Donat našal je svoje dobročinitelje, ki su postavili njegov dom u staru diku i lipotu. A našal je i novoga proslavitelja, ki je ganul k njemu na njegov god opet i pobožne prošecije.

Tako sada naša gora opet rodi.

Ali to nij ona stara gora.

I nje vino nij ono naše staro vino.

To je novo trsje s novim sokom za nove ljude. Za ljude, ki su uželi vse nevolje i trapljenja minulih trih

desetleć i prešli čez muke dvih strašnih bojev ter — oslabili. Nima li dakle priroda pravo, kad daje ovomu pokolenju izvrsno nemer, a ipak slabije vino, nego je bilo ono staro?

No, u našoj gori stoji još uvek ovde i onde nekoliko starih trsov. I kad su se ovi na Veliki petak 1947. leta zdrhnuli iz svoga zimskoga sna, vidili su dosad nevidjeno čudo. Eto: dok su oni spavali, razrovala su jata tujdijh ljudi celu mirnu bogodanu goru s nebrojenimi jarki i šanci, uskimi i širokimi. A po njeh-nih putih, ki su pred 413 leti čuli tropot turskih konjanikov, brodili su se sada, sideći na železnih kolijah i silnih topih, sini dalekih ukrajinskih poljan od Visle i Buga, od te nekadašnje Bele Hrvatske, pak i od Dona ter Volge, da idu opet na Beč ter dokončaju drugo svitsko krvoproliće, ko je ovo nesrićno pokolenje moralo doživiti.

I tada su počeli topi ruti i sipati svoju železnu tuču na selo, tri ure dugo. A stari i novi trsi gore zastavili su svoj dah, drhtali u strahu i čekali neizrecivim pomilovanjem, ča će se dogoditi s njihovimi dragimi kopači i skrbitelji, tamo pod starimi krovi. Ali kad je bojna buka opet prestala i kad su se za neki čas opet pojavili u gori poznati obrazi domaćih vinaro-gradarov, i začul se veseli zveket sikiric, ke su zabijale kolje uz trsje, onda je gori odlanulo. I ona je počela u neizmernoj radosti ponovo tirati i goniti, zeleniti i cvasti, da donese ovomu trapljenomu svitu mnogo-mnogo vina za slavljenje novodobitoga mira.

Sadržaj

Predgovor	7
Legenda o staroj gori	9
Kapela svetoga Donata	21
Kad su kolje zabijali	33
Božje drivece	45
Čerišnje su zrele	53
Škoruš	61
Turki razrušu Čagu	73
Tomaca nesrićni dan	95
Ovčar i vrdir	103
Cesarice	111
Paragrafi vrdira Tobolca	123
Majkin teštamenat	131
Na gornici	141
Trgadba leta 1848	151
Pri prešanju	161
Rastok na farofu	169
Stara gora umre	179
Pogovor	187